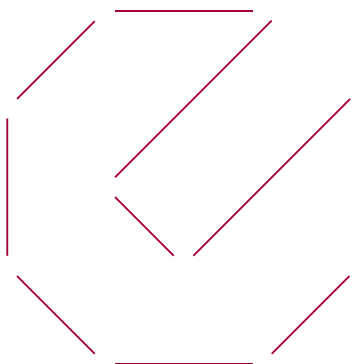

Stereotipai vadovėliuose: kaip kurti lygias galimybes skatinantį turinį?

Ekspertės: Margarita Jankauskaitė ir
Aurelija Auškalnytė

lgpc lygių galimybių
plėtros centras

A

Vyras

Man

Aukštesnė soc.
klasė

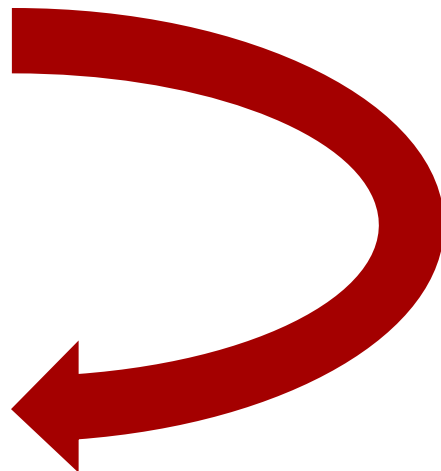
Baltasis

Vidutinio amžiaus

Be negalios

Heteroseksualus

Cis asmuo

ne-A

Moteris

Wo-man

Žemesnė soc.
klasės

Kitos „rasės“

Senyvi, vaikai

Su negalia

Homoseksualūs

Trans asmuo

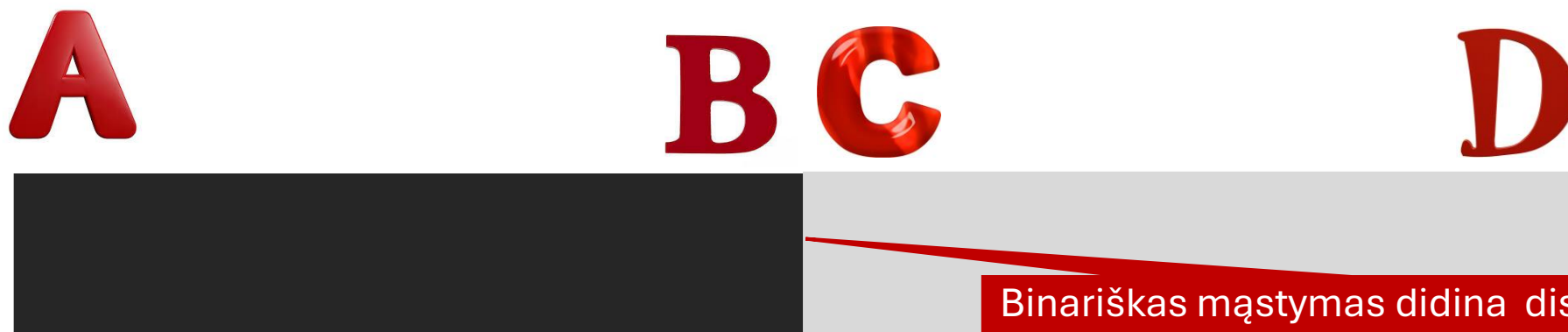
Kompensuojamasis vyriškumas

Kaštai

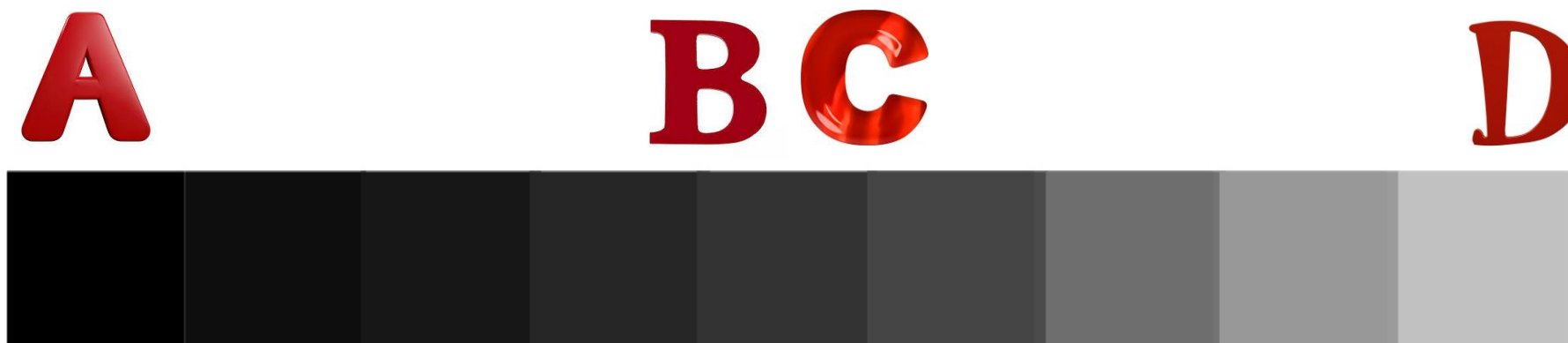
Feminizacija

Ne-norma

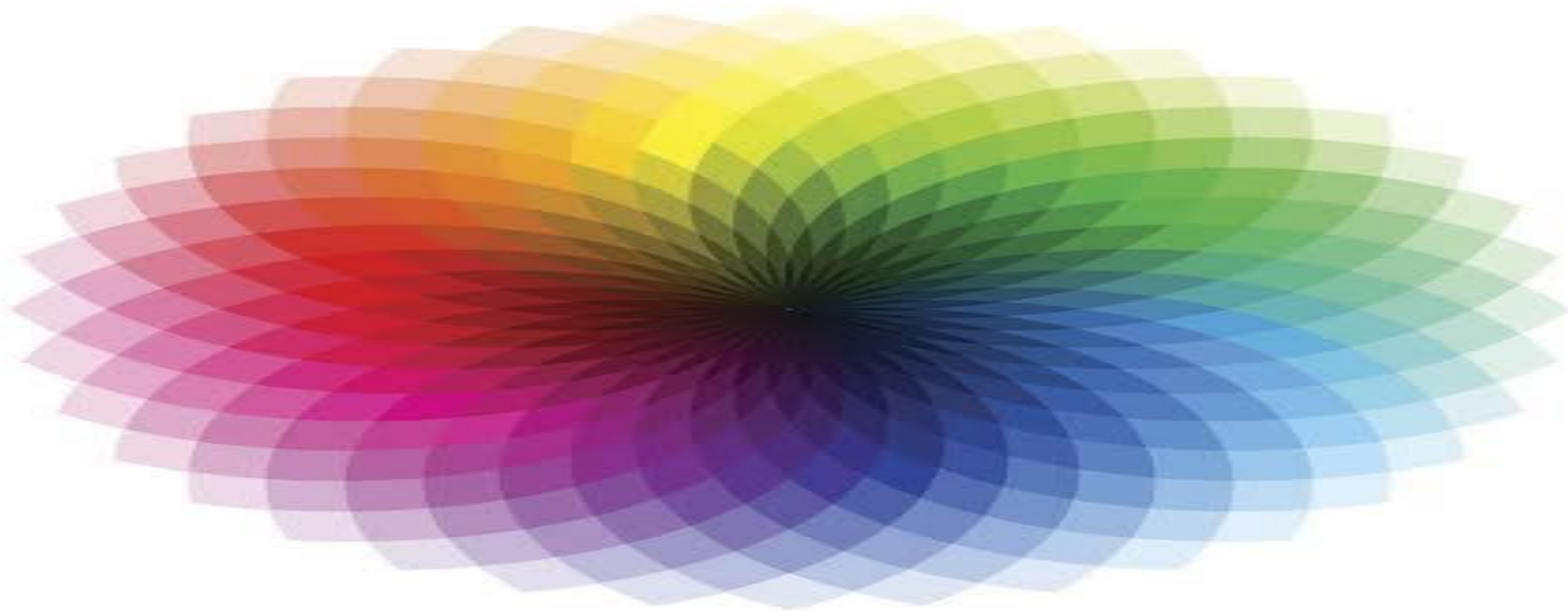
Socialinių kategorijų suvokimas

Binariškas mąstymas didina diskriminacijos riziką

Realybė yra spektras
Įvairovė – neatsiejama jos dalis

VADOVĖLIAI

Atspindi tikrovę?

Formuoja tikrovės
suvokimą?

LYTIS

LYČIAI JAUTRI KALBA

Keičia „įprastą“ tvarką, kuomet vyro patirtis laikoma normine

„Žmonės, kuriems gresia susirgti
prostatos vėžiu, turėtų kartą per
metus profilaktiškai pasitikrinti“

„Menstruojantys žmonės neturėtų
susidurti su kliūtimis lankyti ugdymo
įstaigas“

Kalba lyties požiūriu nėra neutrali. Jos struktūra atspindi kultūroje susiformavusi polinkį vyro patirtį matyti kaip bendražmogišką, o moters kaip specifinę, būdingą tik šiai grupei.

„Savaime suprantama terminas „prezidentė“ tinka ir vyrams, ir moterims. Nejaučiu jokios diskriminacijos Kodėl taip norima sureikšminti lytį?“

vyras kandidatas į prezidentės postą

Prezidentės rinkimai

Moteryų krepšinio lyga

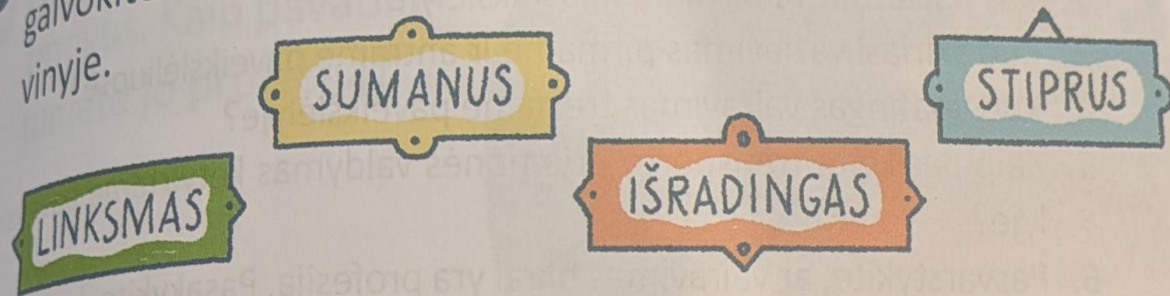
Lietuvos krepšinio lyga

4. Perskaitykite žodžius, kuriais galima apibūdinti mamą. Sugalvokite daugiau panašių žodžių ir juos parašykite sąsiuvinyje.

3. Perskaitykite žodžius, kuriais galima apibūdinti tėtį. Sugalvokite daugiau panašių žodžių ir juos parašykite sąsiuvinyje.

Kyla klausimas, kodėl tėtį ir mamą – du pagrindinius globėjus – vaikai raginami apibūdinti skirtingais žodžiais, o patys žodžiai įrėminami skirtinguose rėmeliuose: mamai skirti – aptakios, „švelnios“, tėčiui – kampuotos, „aštrios“ formos

LYČIAI JAUTRI KALBA

Vilniaus universitetas 2020 m. patvirtintose [Lyčiai jautrios kalbos gairėse](#) išskiria 3 pagrindines kalbines strategijas:

- **Nuoseklus lyties žymėjimas.** („šis leidinys skirtas visoms ir visiems“; „apklausos respondentės / ai“, „mūsų darbuotojai (-os)“)
- **Lyties žymėjimo intervencijos** („ištikus tokiais situacijai reikia susisiekti su programuotojomis“).
- **Lyties žymėjimo vengimas** („mūsų komandos fotografija“)

LKT FORUMAS

KŪRĖJO/S GALIA

2024 05 30 13.00–17.00 val.
Tech Park, Antakalnio g. 17, Vilnius

T È T È t T

g t

T È T È

M A M A

Tėčio ir mamos
vaizdavimas tarpukario
Lietuvos vadovėlyje.
Spalva ir siužetu
pabrėžiama lyčių
skirtis.

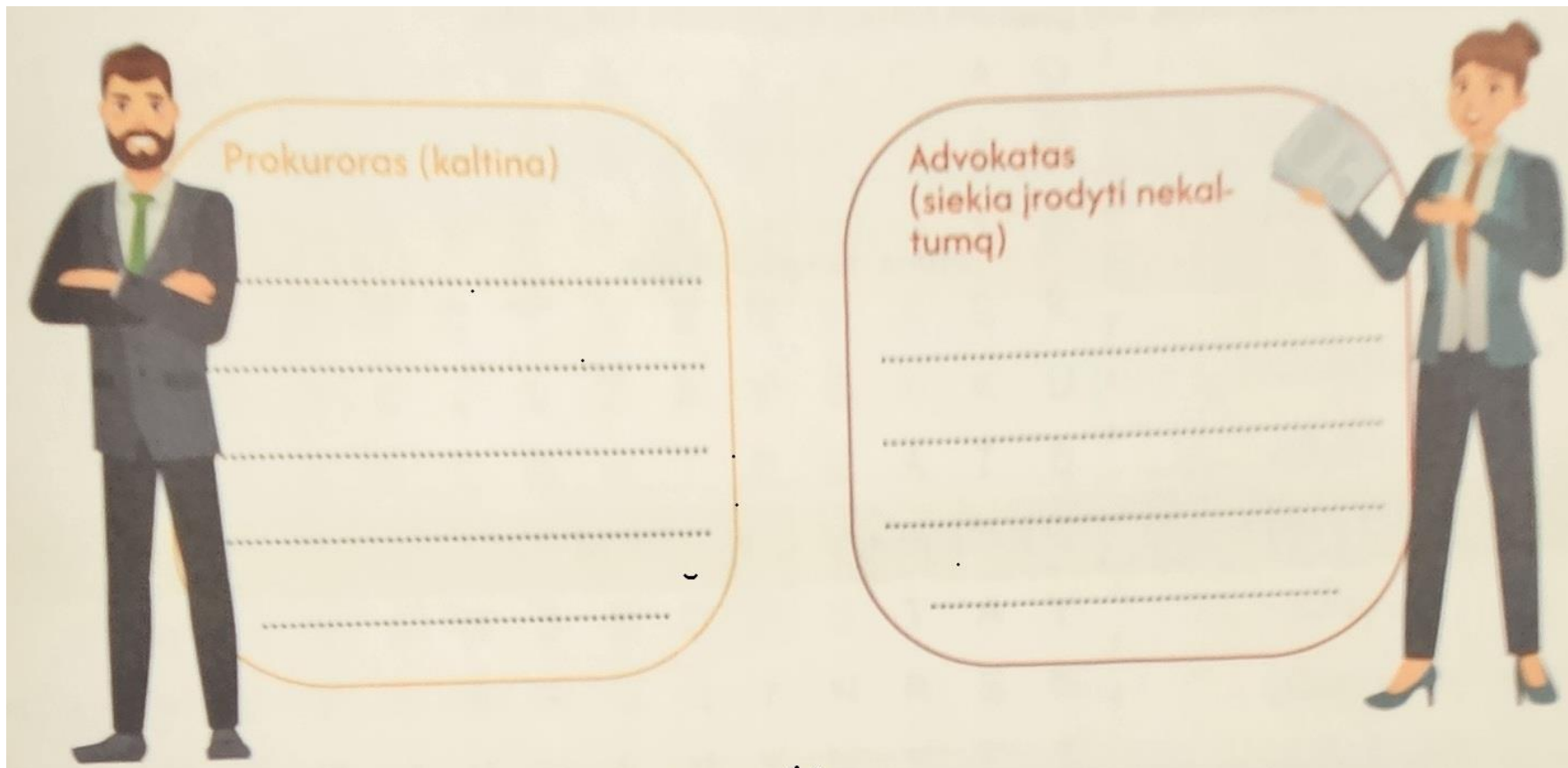
M m

m m

M A M A

Keičiami lyčių vaidmenų stereotipai. Rūpinimosi veikla (maisto gamyba) pateikiama kaip visiems svarbus įgūdis.

Skatinamas lyties požįriu nesegreguotas profesijos pasirinkimas

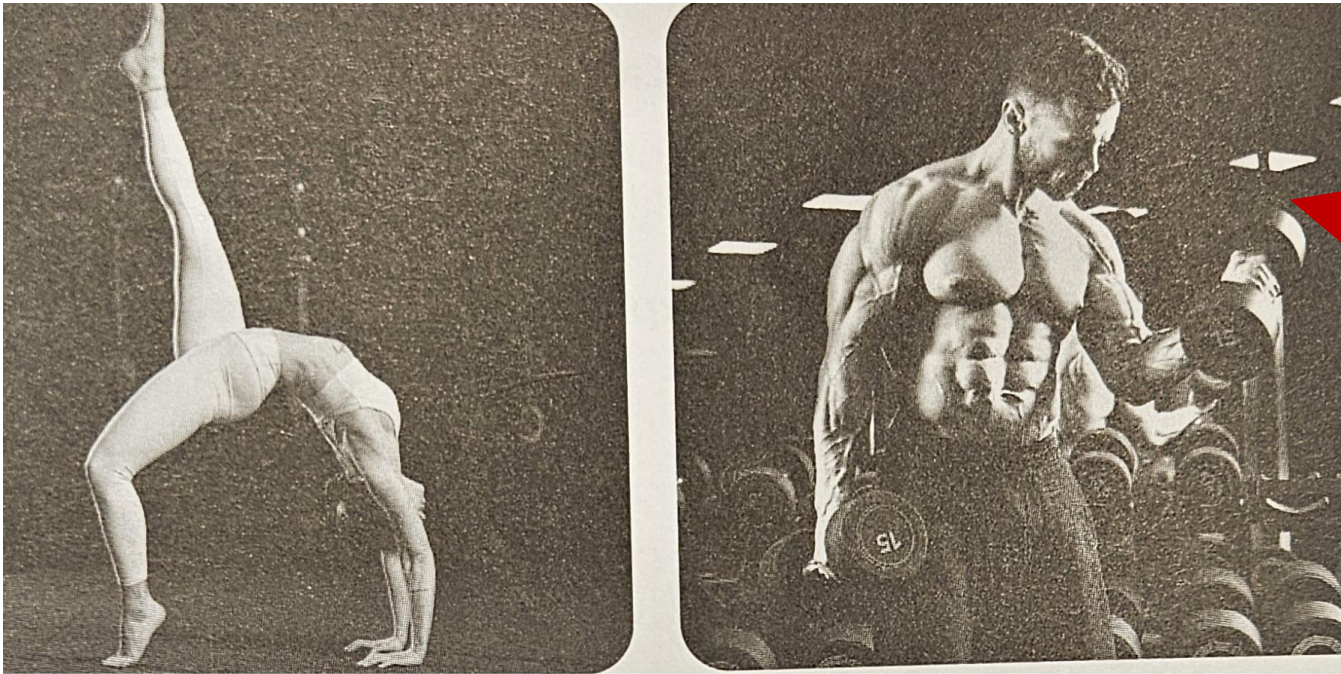

ardas, pavardė

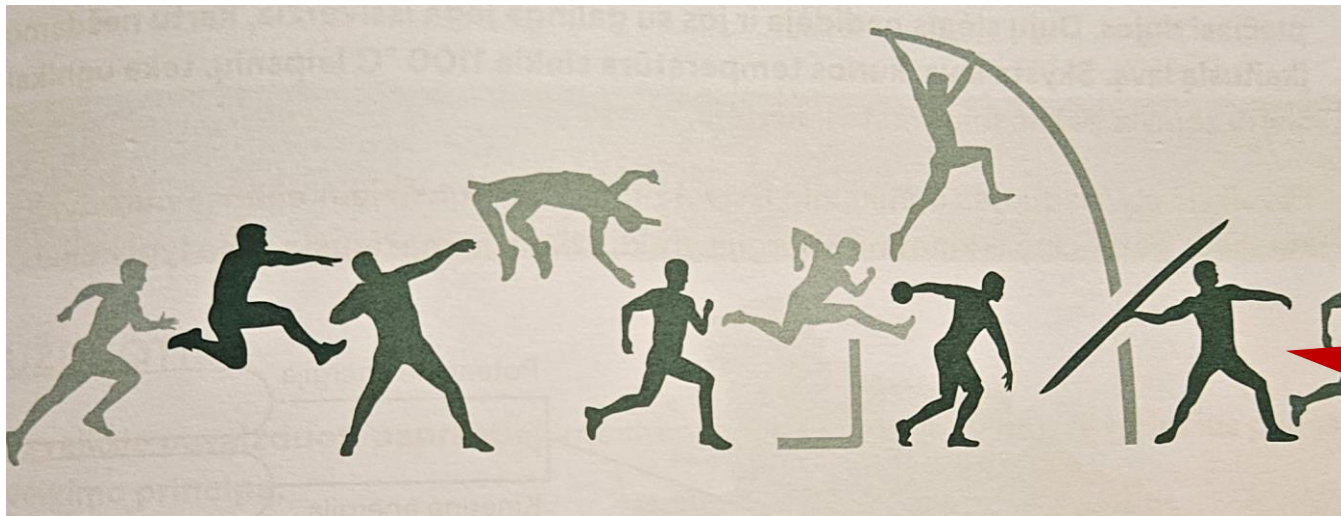
porto šaka

odovanojimų
aičius

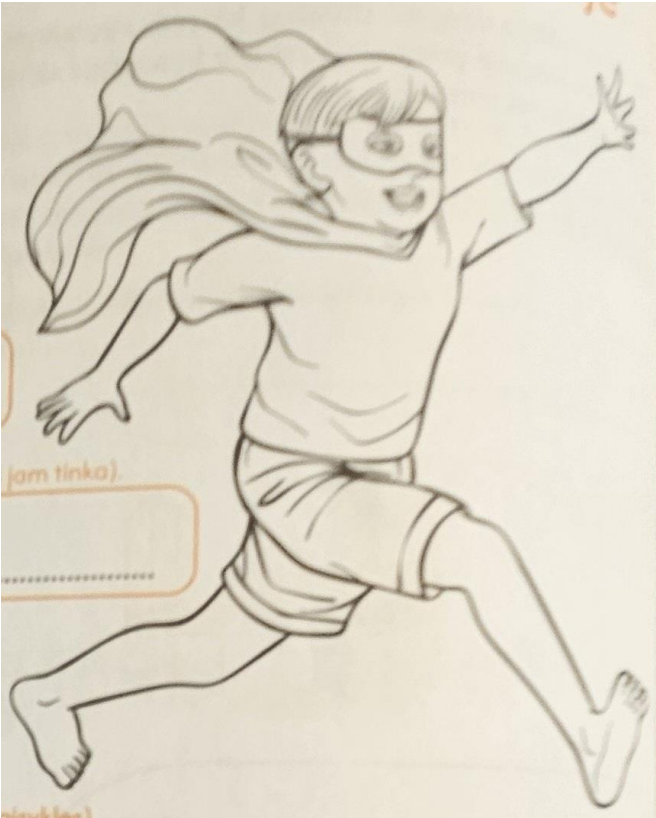

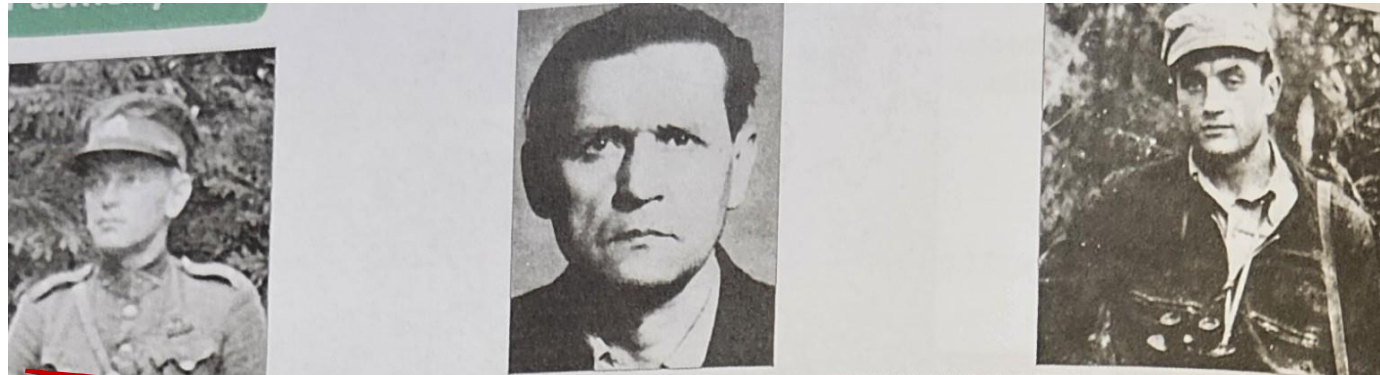
Siekiant išvengti lyčių stereotipų nepakanka pavaizduoti vienodą skaičių moterų ir vyrų. Svarbu įvertinti, su kokiomis prasmėmis siejami jų atvaizdai. Kas slypi už įpročio moteris vaizduoti kaip trapias, lanksčias ir smulkias, o vyrus – kaip stiprius ir galingus, daug erdvės užimančius savo kūno mase.

Iliustracijos, sportinę veiklą susiejantys tik su vyrų veikla, padaro moterų indėlį į sportą nematomą.

Superherojai – sunkumus įveikiantys drąsuoliai – vis dar vaizduojami kaip berniukai. Kokį poveikį tai daro mergaičių lyderystės ugdymui?

Istorijos juostos dažnai yra vienavyrės

IX skyrius • Valstybingumo praradimas ir kova

18. XX A. OKUPUOTOS LIETUVOS HEROJAI IR HEROJĖS

Šioje temoje MES

- Susipažinsime su Lietuvos žydų gelbėtojų istorijomis.
- Tyrinėsime 1949 m. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos Deklaraciją ir sužinosime, kaip ji buvo pasirašyta.
- Aptarsime Onos Šimaitės ir Jono Žemaičio-Vytauto veiklą.

Žmogiškumo išbandymas – Lietuvos žydų gelbėjimas

Mūsų aptartą apdovanojimą – Žūvančiųjų gelbėtojų Lietuvos Respublikos prezidentas įteikė ir asmenims (timiesiems), kurie Antrojo pasaulinio karo metais pergelbėjo Lietuvos žydus.

Dažniausiai buvo gelbėjami vaikai – juos buvo lengviau paslėpti, be to, getuose uždarytos ir netekusios vilties išgyventi žydų šeimos apsisprendavo išgelbėti bent savo atžalas (18.1 pav.). Iš geto slapta išgabenti vaikai vėliau slėpėsi patikimų asmenų rūsiuose, palėpėse, slaptuose kambariuose, atokiose sodybose, vienuolynuose. Jų gelbėtojai ir tie, kurie juos slėpė, apie tai negalėjo prasytarti net artimiausiems asmenims, kaimynams. Retais

18.1 pav. Irena Veisaitė su mama, apie 1938 metus. Per Antrąjį pasaulinį karą Ireną išgelbėjo Stefanija Ladigienė, o mamą naciai nužudė. Išgelbėta I. Veisaitė vėliau tapo žymia Lietuvos mokslininke, profesore.

18.2 pav. Lietuvos didvyrių šeima: Lietuvos Respublikos Seimo narė, žydų gelbėtoja Stefanija Ladigienė ir Lietuvos kariuomenės savanoris, Nepriklausomybės karo dalyvis, generolas Kazys Ladiga

Praplėtus suvokimą, ką svarbu prisiminti, istorijoje nesunku aptikti ir moterų.

NEGALIA

KAS TA NEGALIA?

Negalia: žmogaus teisių modelis

Reiškinys, kai dėl ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų

IR

Įvairių kliūčių

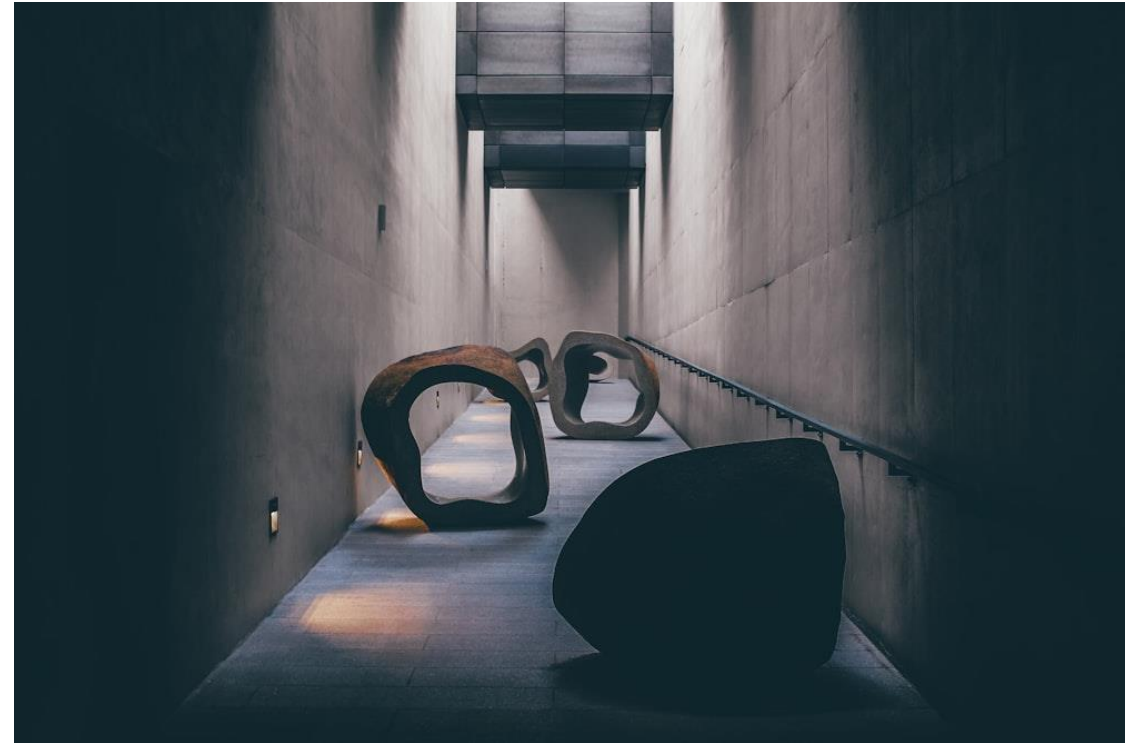
SĄVEIKOS

žmogus negali visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais.

Remiantis JT Asmenų su negalia teisių konvencija

Kliūtys

- Pasukamos durų rankenos, siauros durys;
- Nelankstus darbo grafikas;
- Segregacija (specialios mokyklos);
- Informacijos gestų kalba trūkumas;
- Smulkiu šriftu parašytas tekstas;
- Dizainas, kurio negali perskaityti neregijų naudojamos programos;
- Nuvertinimas;
- Perdėtas dėmesys ar ignoravimas;
- ...

Pasekmės

- Atskirtis švietime, labai retai baigiamas aukštasis išsilavinimas
- Tik trečdalis dirba, aukšti skurdo rodikliai
- Menkai dalyvauja politikoje, kitose viešose sferose
- Smurto artimoje aplinkoje mastai prieš moteris su negalia
- Seksualinės prievartos rizika, ypač merginų ir moterų su intelekto negalia
- Kliūtys kuriant šeimą
-

Iš pirmų lūpų

- „Kai parduotuvėje į mane žiūri koks vaikas, jo mama liepia tuoj nusukti akis ir nežiūrėti į šią nesveiką moterį.“
- „Jie kreipiasi į tą kitą žmogų [palydovą], tarsi manęs ten nebūtų, tarsi būčiau kažkokia dekoracija“
- „Yra toks stereotipas, kad jeigu žmogus su fizine negalia, tai reiškia ir protišcai atsilikęs.“
- „Ne per seniausiai girdėjau, kai sakė: ai, tai tu vis tiek šeimos neturėsi.“

Iš pirmų lūpų

- „Manau, kad mane išskirtinę daro ne mano negalia, kažkoks tai trūkumas, bet mano vertybės ir nuostatos. Norisi, kad žmonės taip pat mane ir priimtų su mano vertybėmis, o ne todėl, kad aš vienokia ar kitokia, vienaip ar kitaip atrodo, ar turiu vienokią ar kitokią negalią.“

ATSKIRTIS

SEGREGACIJA

INTEGRACIJA

ĮTRAUKTIS

NEGALIA

- Fizinė negalia
- Judėjimo negalia
- Sensorinė negalia
- Psichosocialinė negalia
- Intelektų negalia
- Neuroįvairovė

PAGARBBI KALBA

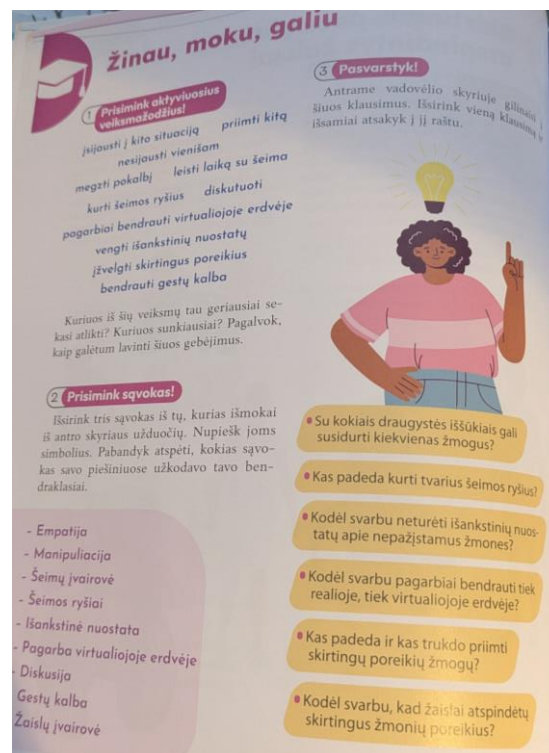
- Invalidas
- Neįgalusis
- Neįgalus žmogus
- **Žmogus su negalia**

PAGARBŲ KALBA

- Žmonės su negalia ir sveikieji
- Žmonės su negalia ir normalūs žmonės
- Žmonės su negalia ir mes
- **Žmonės su negalia ir žmonės be negalios**

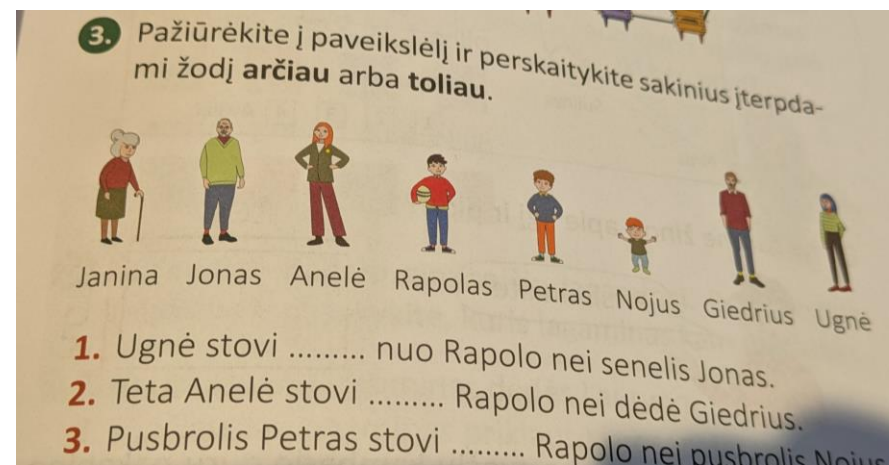
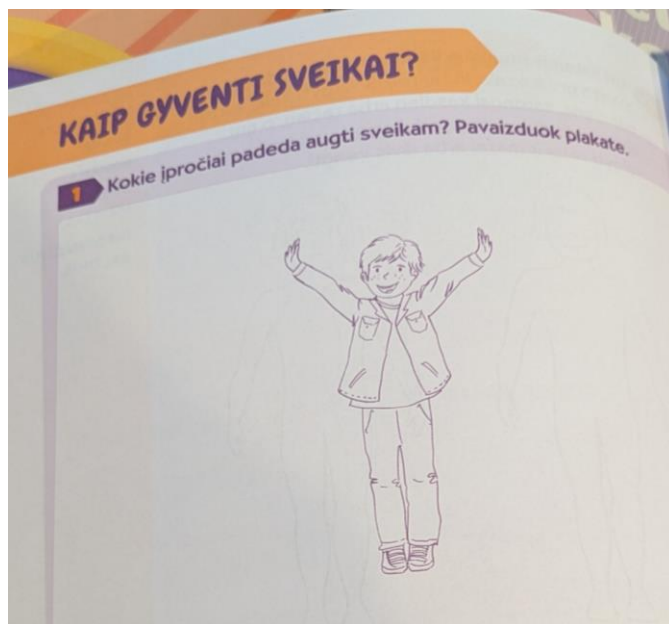
Negalia vadovėliuose

- Didžiausia problema, kad negalia vaizduojama tik skyriuose apie negalią ir įvairovę. Tik tuomet rodomi žmonių skirtumai, kūnų įvairovė. To nepakanka.

Negalia vadovėliuose

- Dauguma kitų iliustracijų – standartiniai kūnai. Prarasta galimybė atskleisti įvairovę.
- Yra daug temų kur apie negalią itin prasminga daugiau užsiminti – pavyzdžiui, sveikos gyvensenos temoje galima paminėti, kokią mankštą stiprinti kūnui gali atlikti vaikai judantys vežimėlio pagalba.

Negalios vaizdavimas vadovėliuose: patarimai

- Vaikai su negalia – dalyvauja visur ne tik, kai kalbama apie negalią. Net matematikos užduotyse, pavyzdžiui, du vaikai ketina susitikti kino teatre, vienas eina X atstumą pėsčiomis Y greičiu, kitas juda vežimėlio pagalba Z greičiu, įveikdamas E atstumą – kuris atvyks pirmas?
- Tai, ką patiria žmonės su negalia – žmogiškos patirtys, išryškinančios tam tikrus buvimo žmogumi aspektus.
- NE gailesčio ir ne supergalios naratyvams – negalia nekeičia lygiavertiškumo.
- Kūrybiniai sprendimai atliepant kūnų įvairovę iliustracijose (paveikslėlyje kairėje iliustruojamas psichoaktyvių medžiagų poveikis, nes kalbama apie pirmą pagalbą, tačiau vakarėlyje yra vietos ir veikėjui, judančiam vežimėliu).
- Universalus dizainas ir kitoks pamokos pritaikymas.

ETNIŠKUMAS/ „RASĖ“

Etniškumas / „rasė“

- **Lietuvos gyventojų įvairovė**

- **Etninės mažumos** (skirtingas kultūrinis, tradicijų, kalbos, istorijos kontekstas)

- Itin paplitusios diskriminacinės nuostatos romų atžvilgiu
 - Neigiamos vietos rusų, lenkų, žydų, totorių patirtys.
 - Didėjanti užsienio kilmės Lietuvos gyventojų grupė – ukrainiečiai, baltarusiai ir kt.

- **Rasizmo poveikis Lietuvos gyventojams**

- Biologinių rasių ištis nėra.
 - Šiuolaikinė rasės samprata formavosi Europos kolonializmo kontekste, pateisino nelygybę ir išnaudojimą.
 - Realios pasekmės, pvz.: nuomojantis būstą, ieškant darbo, patyčios mokykloje, rasistiniai komentarai gatvėje ir internete, užpuolimai, etc. Psichologinis poveikis savęs vaizdui, nepriklausymo jausmas, įtampa ir budrumas, savicenzūra, psichologinė trauma.

BEJE! Vaikas neturi būti tiesiogiai įžeistas, kad rasizmas jį paveiktų. Pakanka nuolat matyti, kad jį panašūs žmonės vadovėliuose, žiniasklaidoje ar visuomenėje vaizduojama kaip „kitokia“, mažiau svarbi ar problemiška.

Etniškumas / „rasė“

- **Lietuvos gyventojų įvairovė**

- **Etninės mažumos** (skirtingas kultūrinis, tradicijų, kalbos, istorijos kontekstas)

- Itin paplitusios diskriminacinės nuostatos romų atžvilgiu
 - Neigiamos vietos rusų, lenkų, žydų, totorių patirtys.
 - Didėjanti užsienio kilmės Lietuvos gyventojų grupė – ukrainiečiai, baltarusiai ir kt.

- **Rasizmo poveikis Lietuvos gyventojams**

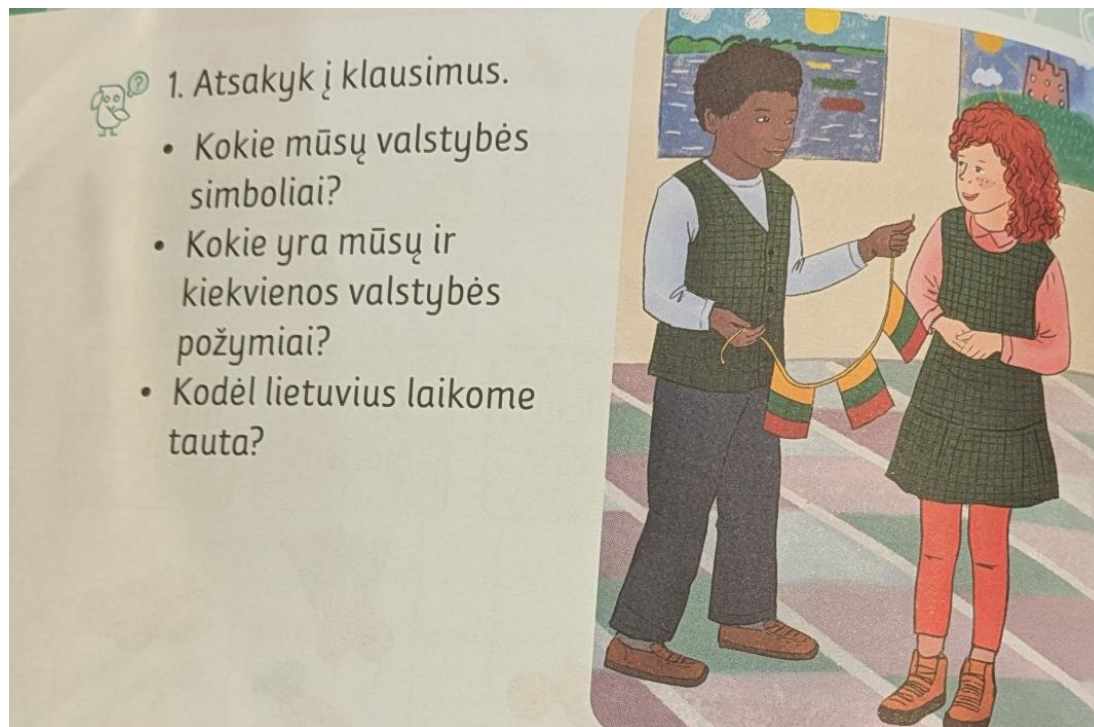
- Biologinių rasių išties nėra.
 - Šiuolaikinė rasės samprata formavosi Europos kolonializmo kontekste, pateisino nelygybę ir išnaudojimą.
 - Realios pasekmės, pvz.: nuomojantis būstą, ieškant darbo, patyčios mokykloje, rasistiniai komentarai gatvėje ir internete, užpuolimai, etc. Psichologinis poveikis savęs vaizdui, nepriklausymo jausmas, įtampa ir budrumas, savicenzūra, psichologinė trauma.

- **Pasaulio įvairovė** – ją svarbu suprasti kolonializmo ir jo palikimo kontekste

Neužtenka vengti stereotipų – vadovėliai turėtų padėti juos atpažinti, kvestionuoti ir ardyti.

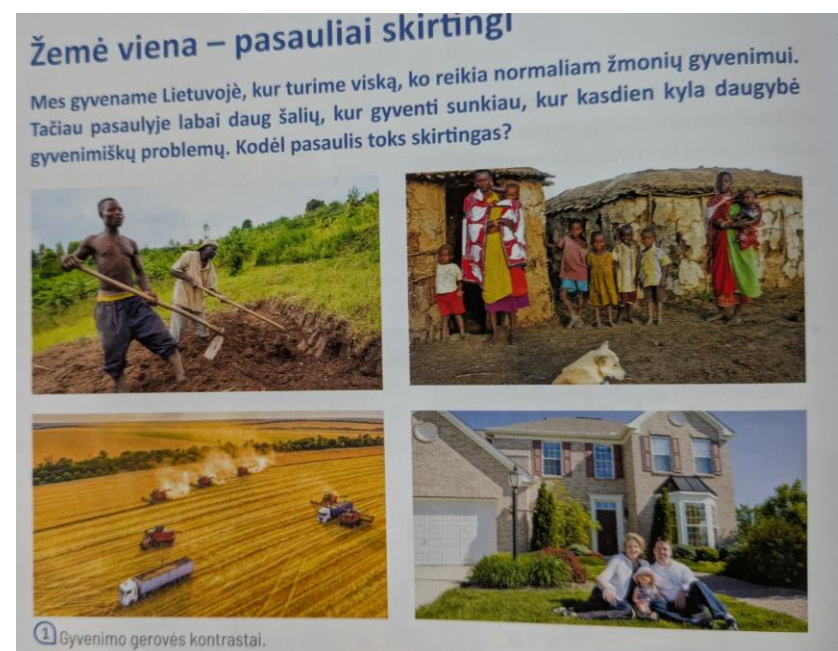
Etniškumas/ „rasė“ vadovėliuose

- Įvairovės interpai. Skirtingi Lietuvos vaikai mokosi apie mūsų valstybės simbolius kairėje, o dešinėje vienas iš daugelio skyrių vaizduoja juodaodę mamą su sūnumi. Mama siūlo nuvykti į meteorologijos stotį.

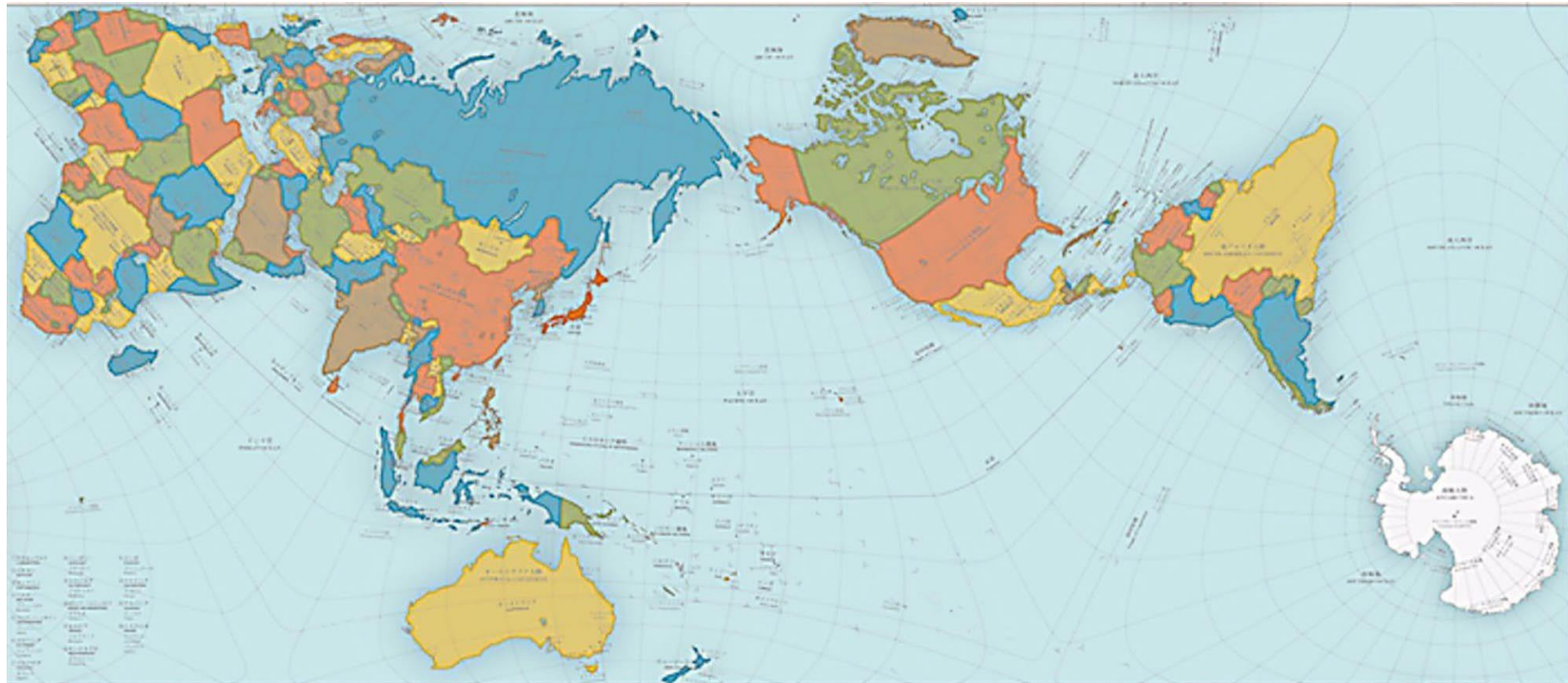
Kai kalbame apie pasaulį

- Labai svarbu nestereotipizuoti kitų kraštų, be to remtis naujais šaltiniais apie situaciją jose.
- Kalbant apie pasaulį, svarbu įvertinti, ar neatsitinka taip, kad baltaodžiai žmonės sistemingai rodomi pasiturinčiuose kontekstuose, o juodaodžiai (ar etninės mažumos ir pan.) – skurde.
- Įsitikinti, kad medžiaga nesudaro įspūdžio, kad skurdžios šalys yra skurdžios, nes nepakankamai padarė, kad gyventų geriau, dėl savo kaltės nėra išsivysčiusios. Vietoj to, reikia didinti supratimą apie kontekstą, kuriame taip įvyko ir įvyksta, tam itin svarbi postkolonijinė perspektyva.
- Siekis – didinti supratimą apie iššūkius ir galimybes, panašumus su mūsų patirtimi, o ne skatinti gailestį (tame visada yra menkinimas).

Kai kalbame apie pasaulį

- Kaip galime kūrybiškai kalbėti apie skirtingas perspektyvas, skirtingus pasaulio centrus?

Pasaulio žemėlapis, Hajime Narukawa, 2016

Etniškumo / „rasės“ vaizdavimas vadovėliuose: patarimai

- Skirtingi vaikai – dalyvauja visur (net matematikoje, pavyzdžiui, važiuoja aplankyti pusbrolių Punske, turi skirtingų tautybių protėvius, moka kelias gimtąsias kalbas)
- Labai svarbu nesieti skirtingo etniškumo/ „rasės“ tik su tam tikromis charakteristikomis, profesijomis, skurdu, nusikalstamumu.
- Verta atskleisti unikalias patirtis, bet nereikia egzotizuoti.
- Postkolonijinė perspektyva (kolonializmo poveikio vertinimas) – labai svarbi.
- Didysis iššūkis – tuo pat metu matyti skirtingas įvairovės sankirtas (ilustracija vaizduoja pabėgėlius, vienas iš jų yra su klausos aparatu)

Bendraukime

Sekite mus
Facebook

@gap.lt

Sekite mus
Instagram

@lygios_galimybes

Sekite mus
Linkedin

Lygių galimybių plėtros centras

gap.lt

Raskite mūsų
naujienlaiškį
svetainėje

gap.lt